

Irena Samide

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 81'25=112.2=163.6:316.7

P(l)asti in slasti prevajanja iz nemščine v slovenščino

Na tečaju prevajanja iz nemščine v slovenščino bo v ospredju spoznavanje z osnovnimi prevajalskimi strategijami in postopki ter ozaveščanje prevajanja kot večplastnega in kompleksnega procesa. Izbrana besedila se navezujejo na osrednjo temo seminarja in ob tem razstirajo problematiko tujega, ženskosti in promocijsko-oglaševalskega sveta. Posebna pozornost je namenjena jezikovnim, (med)kulturnim, slogovnim, intertekstualnim in estetskim specifikam prevajanja iz nemščine v slovenščino.

prevajanje iz nemščine, medkulturnost, prevajalske strategije

The German-Slovenian translation course will focus on familiarization with basic translation strategies and processes and on raising awareness of translation as a multilayered and complex process. Selected texts are connected to the central topic of the workshop and will reveal the issues of foreignness, femininity, and promotion/advertising. Special attention will be dedicated to the linguistic, (inter)cultural, stylistic, intertextual, and aesthetic specifics of German-Slovenian translation.

translation from German, interculturalism, translation strategies

1 Uvod

Naslov članka je, priznam, nekoliko zavajajoč. Če bi res hoteli predstaviti vse raznolike plasti prevajanja, opozoriti na vse pasti, ki prežijo na prevajalce iz nemščine v slovenščino in hkrati pričarati vse slasti, ki spremljajo to grenko-sladko početje, bi za to potrebovali precej več kot nekaj strani popisanega papirja in teden dni prevajalskega tečaja. Zato razumem pričujoče pisanje predvsem kot spremljajočo refleksijo in obenem prijazno povabilo.

Ko prevajamo, prenašamo pojme, pomene, konotacije in miselne svetove med vsaj dvema različnima kulturama, za kar potrebujemo dobro razvite besedilne in medkulturne kompetence, izvrstno poznavanje izhodiščnega in ciljnega jezika ter izostren občutek za jezik in strukturiranje besedil. Poleg jezikovnega znanja so prav tako pomembni tudi zunajjezikovni dejavniki, tehnike dela, metode in prevajalske strategije, pri čemer ne smemo pozabiti na spretnost uporabe elektronskih pripomočkov, različnih splošnih in specifičnih slovarjev, glosarjev, podatkovnih baz, korpusov itn. – vsega tistega, kar je danes nepogrešljiv del prevajalskega vsakdana. Obvladanje vseh teh elementov sestavlja t. i. prevajalsko kompetenco, ki jo krepimo z vsakim narejenim prevodom, z vsakim prevajalskim kilometrom.

Na splošno lahko torej rečemo, da gre pri prevajanju za precej več kot za dobro poznavanje obeh jezikov in sposobnost uporabe slovničnih pravil. Prevajanje kot kompleksen proces zahteva od prevajalca med drugim široko splošno razgledanost, zbranost, natančnost, radovednost, prefinjen občutek za jezik, pa tudi kritično držo, logično razmišljanje in zdrav razum.

Ko govorimo o kakovostnem prevajanju, imamo pravzaprav vedno v mislih prevajanje kot simbiozo treh kategorij, jezika, besedila in kulture (prim. Hennecke 2009: 271). Prav prevajanje

zadnjega, problem kulturnega transferja, je eno od osnovnih vprašanj translatoLOGIJE, ki se vse od 80. let 20. stoletja pospešeno posveča vprašanju, kako se kultura manifestira v besedilih in kako lahko te manifestacije rekonstruiramo na različnih ravneh besedila (prim. Reiss, Vermeer 1984; Koller 1997). Razumevanje besedila bi zato lahko označili tudi kot dekodiranje kulture, zato potrebujemo poleg jezikovnega znanja tudi dovolj kulturnospecifičnega in zunajjezikovnega znanja.

2 Način dela

Na prevajalskem tečaju se bomo seznanili z osnovnimi načeli prevajalskega dela in se pri tem osredinili na nekaj pomembnejših vidikov. Bolj kot končni cilj nas bo zanimala pot do tja oziroma ozaveščanje procesa prevajanja.

Tako bomo med drugim spoznali sredstva za analizo izhodiščnega besedila ter ozavestili nekaj možnih virov napak. Spoznali bomo postopke, ki jih lahko uporabljamo za identificiranje jezikovnih, družbenih in kulturnih razlik med izhodiščnim besedilom in prevodom ter se urili v tehnikah iskanja, raziskovanja in preverjanja. Ob tem bomo posebno pozornost posvetili specifičnosti prevajanja iz nemščine v slovenščino, med drugim razlikam v glagolskem vidu in glagolskem načinu, podobnostim in razlikam pri uporabi časov, modalnih glagolih, nominalnem in verbalnem stilu, poimenovanjih, konvencijah itn.

Izhodiščno besedilo bomo najprej pregledali z vsebinskega in jezikovno-besedilnega vidika. Ob upoštevanju posebnosti prevajanja v nematerni jezik (prim. Kocijančič Pokorn 2000) bomo več pozornosti namenili ciljnemu jeziku, pri čemer bomo takoj identificirali probleme, ki bi lahko bili relevantni pri kasnejšem prevajanju. Pri raziskovanju in zbiranju informacij o kulturnih ter jezikovnih specifikah slovenščine si bomo pomagali z različnimi pripomočki ter si tako ustvarili čim boljše osnovo za naslednjo fazo, za sam prenos besedila v ciljni jezik. V zadnji fazi, fazi revizije, bomo prevod sistematično pregledali in ga po potrebi revidirali, pri čemer bomo upoštevali tako jezikovne specifičnosti in leksikalne pasti kot različne konvencije in kulturološke posebnosti. Prav ta faza, ki ji bomo na delavnici posvetili največ časa, je najbolj produktivna in najbolj konstruktivna, saj nam nudi obilico možnosti za refleksijo in ozaveščanje prevajalskega procesa ter ponuja vpogled v jezikovno, kulturno in literarno zakladnico slovenskega jezika.

Naše delo bo naravnano izrazito praktično, poudarek bo na preigravanju različnih možnosti in na skupinskem delu. Prav v sinergiji se namreč vedno poraja kopica idej, asociacij in predlogov za prevajanje pomenskih pasti, jezikovnih domislic in slogovnih bravur.

3 Izbor besedil in vsebinska izhodišča

Na tečaju se bomo posvečali različnim tipom besedil. Odvisno od želja skupine bomo izbirali med stvarnimi in literarnimi besedili, novinarskimi članki ter promocijskimi besedili. Glede na vrsto besedila se bomo posvečali raznolikim jezikovnim in kulturnospecifičnim značilnostim posameznega tipa in se spoprijemali z vprašanji, kako prevajati metafore, frazeologizme, imena, parafraze, regionalizme ali slogane, pa tudi s tem, kako prepoznati in prenesti medbesedilne ter medkulturne asociacije in povezave.

Vsebinsko se besedila navezujejo na osrednjo temo letošnjega seminarja: ideologije v jeziku, literaturi in kulturi. Dotaknili se bomo naslednjih področij:

3.1 Doma na tujem

Kako se v jeziku, z jezikom in zunaj njega izraža odnos do drugega, do tujega, do (ne)znanega, se kaže po eni strani v besedilih tujih avtorjev, ki so si za svojo drugo (ali tudi prvo) domovino izbrali (v našem primeru) Nemčijo, ter po drugi strani v besedilih, ki s te ali one perspektive opisujejo prišleke, migrante, *gastarbajterje*, priseljence ali kakorkoli že imenujemo vse tiste, ki so k *nam* prišli od nekod *drugod*. »To so zmeraj tisti drugi, drugi, oni, nikdar mi,« pravi Markus Köhle, angažirani avstrijski avtor slam ali rap poezije, ki jo bomo v zametkih spoznali tudi na prevajalskem tečaju.

Prevetrili bomo obe perspektivi. Najprej z novinarskim člankom, ki govori o problematiki priseljencev, ter nato s kratkim literarnim besedilom, ki ga lahko uvrstimo v t. i. multikulturno književnost, ki jo v nemščini pišejo avtorji nenemškega porekla¹ in prinašajo v nemško literaturo veliko svežine in (dobrodošlo) perspektivo tujega, saj razbijajo evropocentričnost in potujujejo naš udomačeni pogled na svet – in na jezik.

Tujost besedila večinoma doživljamo prek elementov, ki so nejasni, vprašljivi, nenavadni. Če hočemo to drugo kulturo razumeti v vseh njenih dimenzijah, potrebujemo medkulturno kompetenco, kar z drugimi besedami pomeni, da moramo poznati »kulturnospecifične pomenske elemente besedišča, posebnosti oblikovanja besedil in tipografije določenih zvrsti, [...] navade jezikovne interakcije« itn. Ob tem moramo imeti »tako sociokulturno ozadje, ki ga lahko uporabljamo tako za interpretacijo besedil kot za neopazno gibanje po obeh kulturah« (Fleischmann 1999: 63).

3.2 Pozabljena polovica²

Še nedolgo tega prevladujoči patriarhalni red ni bil le vprašanje ideologije in vrednot, temveč tudi specifičnega in realnega marginaliziranja žensk. Njihova vtakanost v materialnost eksistence, omejene na družinski krog in prostor zasebnosti, se, kot je bilo že večkrat prikazano, kaže (tudi) v jeziku, slovnici in leksiki ter v (še vedno) veljavnih družbenih vzorcih in pogledih. Glede na marsikdaj značilno vlogo ženske v slovskih opisih (prim. Gorjanc 2004), obstoječe spolne stereotipe (prim. Zupan Sosič 2007) ter marsikatero zagato, ki nastaja pri poskusu prevrednotenja vrednot (tudi jezikovnih!), je toliko bolj pomembno, da ozavestimo tovrstni jezikovni in kulturološki diskurz ter hkrati osvetlimo precejšnje razlike med nemškim in slovenskim prostorom – tudi z vidika politično korektnega (ali feminističnega – prim. Kocijančič Pokorn 2002) prevajanja.

3.3 Ta čudoviti svet oglasov

Malokje se v tako strnjeni obliki kaže toliko globoko ukoreninjenih družbenih vzorcev in njihovih transformacij kot prav v promocijskih besedilih in oglaševanju. Ideologije, vpete v govorico oglasnih sporočil, se dotikajo spolnih, političnih, kulturnih, vzgojnih, jezikovnih in estetskih perspektiv, ki jih

-
- 1 Brez teh avtorjev, med katerimi sodijo na primer Terézia Mora, Ilija Trojanow, Feridun Zaimoğlu, Rafik Schami, Emine Sevgi Özdamar, Michael Stavarič, Vladimir Vertlib, Dimitre Dinev in mnogi drugi, si današnje nemške literature sploh ne moremo več zamišljati. Prav posebno pozornost in odmevnost doživlja v zadnjem času tudi koroška Slovenka Maja Haderlap. Njen večkrat nagradjeni roman *Engel des Vergessens* (Angel pozabe) bo v kratkem izšel v slovenskem prevodu pri založbi Litera.
 - 2 S tem naslovom so snovalke in snovalci izjemne knjige o ženskah, ki so zaznamovale slovensko družbo, umetnost in znanost 19. in 20. stoletja, opozorili na družbeni in zgodovinski položaj žensk v preteklosti. V knjigi je zbranih 129 biografij z najrazličnejših področij družbenega življenja (prim. Šelih 2007).

dotatno intenzivira še vizualna ter avdio-vizualna sporočilnost. Prav pri prevajanju tovrstnih sporočil se, v navezavi na funkcionalno razumevanje prevajanja (prim. Reiss, Vermeer 1984; Nord 1988 idr.), še posebej močno izraža ustvarjalni vidik prevajanja (prim. Kußmaul 2000) z vsemi jezikovnimi in kulturnimi prilagajaji ter transformacijami.

4 Pot je cilj

»Če je zvest, ni lep, če je lep, ni zvest,« se glasi znani rek o večni prevajalski dilemi. Resnično pri prevajanju velikokrat lebdimo v vmesnem polju med zvestobo izvorniku in svobodo prevajanja, hkrati pa dober prevod, kot je to poetično ubesedil Štefan Vevar, vedno temelji na posrečenem spletu apoliničnega in dionizičnega principa (Vevar 2007), apoliničnega kot poosebljenje harmonije, lepote, reda ter dionizičnega kot personifikacije kaosa, subverzivne kršitve pravil, hedonizma, poosebljenja čutnosti. Tako je po njegovem »dionizično mol sredi dura, [...], je disakord sredi akordov, je iracionalno v racionalnem, je igrivo v serioznem, je iztirjeno v utirjenem« (Vevar 2007: 98).

Tako tudi na tečaju zagotovo ne bomo iskali ene in edine ultimativne (prevodne) resnice, temveč bomo urili intuicijo, ozaveščali razlike med jezikoma, iskali poti in marsikdaj tudi stranpoti za prenašanje večpomenskosti in večplastnosti ter navezadnje dali prosta krila domišljiji in se prepustili vsem slastem in strastem prevodnih užitek. In četudi s prevodom kdaj ne bomo povsem zadovoljni, se bomo lahko potolazili z mislijo modrega Goetheja (1833: 264): »[...] kajti karkoli že lahko rečemo o nezadostnosti prevajanja, pa prevajanje je in vedno bo eno najpomembnejših in najvrednejših dejanj v naši družbi.«

Viri in literatura

- FLEISCHMANN, Eberhard, 1999: »Die Translation aus der Sicht der Kultur. Kulturelle Modelle der Translation.« Albert Gil et al. (ur.): *Modelle der Translation: Grundlagen der Methodik, Bewertung, Computermodellierung*. Frankfurt am Main: Lang. 59–78.
- GOETHE, Johann Wolfgang von, 1833: German Romance. Vol. IV. Edinburgh 1827. Johann Wolfgang von Goethe: *Goethes Werke. Vollständige Ausgabe letzter Hand. Band 46*. Stuttgart und Tübingen: Cotta'sche Buchhandlung. 262–264.
- GORJANC, Vojko, 2004: Politična korektnost in slovarski opisi slovenščine – zgolj modna muha? Marko Stabej (ur.): *Moderno v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 40. SSJLK. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 153–161.
- HENNECKE, Angelika, 2009: Text im Kontext: Kulturelle Spezifika in Presstexten als Übersetzungsproblem. Klaus-Dieter Bauman (ur.): *Translatologie aus integrativer Sicht. Übersetzungswissenschaftliche Analysen zwischen System und Globalität*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač. 271–304.
- KOCIJANČIČ POKORN, Nike, 2000: The pros and cons of translating into a non-mother tongue: Theoretical bias and practical results. Meta Grosman, Mira Kadric, Irena Kovačič, Mary Snell-Hornby (ur.): *Translation into Non-Mother Tongues – In Professional Practice and Training*. Tübingen: Stauffenburg. 71–80.
- KOCIJANČIČ POKORN, Nike, 2002: Feministično prevajanje – Ozaveščanje družbe. *Literatura*. 14/131–132. 71–78.
- KOLLER, Werner, 1997: *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Heidelberg, Wiesbaden: Quelle und Meyer.
- KUSSMAUL, Paul, 2000: *Kreatives Übersetzen*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- NORD, Christiane, 1988: *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. Heidelberg: Groos.
- REISS, Katharina, VERMEER, Hans J., 1984: *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
- ŠELIH, Alenka idr., 2007: *Pozabljena polovica: portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Tuma.
- VEVAR, Štefan, 2007: Med Apolonom in Dionizom. Od prevodnega lunaparka do umetniške prevodne arhitekture. *Hieronymus*. 1/1–2. 89–99.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2007: Moški je glava in ženska srce – spolni stereotipi. Irena Novak Popov (ur.): *Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 43. SSJLK. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 181–193.